

Csécsey Andrea¹:

A szerződési jog alapelveinek értelmezése és funkciói a német polgári jogban

Bevezető gondolatok

Az autonóm mozgástér védelmének polgári jogban ismert elvét számos jogintézmény kodifikált formában igyekszik érvényre juttatni. Az individuum, az emberi személyiség megnyilvánulásának, kiteljesedésének biztosítása minden modern állam célkitűzései között szerepel. A jog eszközei már nem csupán tiltó normák, melyek a társadalmi együttélés alapvető szabályait a többség erkölcséből átemelve konstruálják rendelkezésekké, hanem kereteket kínálnak a személyek társadalmi életben való részvételére is. A jogi lehetőségek jogszabályi rendelkezésekben való megnyilvánulását azok a diszpozitív normák adják, melyekből a polgári jog területeit tekintve a szerződések joga tartalmaz számszerűleg a legtöbbet. A nevesített jogintézmények és szerződéstípusok mellett azonban a felek autonómiáját egy generális elven, a szerződési szabadság elvén keresztül érvényesíti az európai államok polgári joga. A szerződési szabadság jelentősége abban áll, hogy a polgári jogi kódexekben szerepeltetett szerződéstípusok csak minták a jogkereső közönség számára, valamint a valamennyi szerződésre közösen alkalmazandó szabályok jelentős része is csupán kiegészítő, hézagpótló jelleggel van jelen a törvénykönyvekben. A felek egyező akarattal felülírhatják, kizárhatják ezen rendelkezéseket, azoknak konkrét jogviszonyukban történő alkalmazhatóságát.

A polgári jog azonban főként a XX. században egy erőteljes protektív funkció betöltését is magára vállalta a kontraktusok szabályozásának területén. Speciális helyzetekben – mint amilyen a fogyasztói szerződések szabályainak összessége – az alapvetően mellérendelt felek jogviszonyában bekövetkező természetszerű megborulás kiegyenlítésére a gyengébb piaci potenciállal, kevesebb ismerettel és szűkebb információkkal rendelkező másik fél védelmére kógens vagy klauzikálisan kógens szabályokat alkot, ahol a törvényi rendelkezésektől konszenzussal való eltérés lehetőségét csak az egyik fél javára engedi meg. Ezek a védelmi jellegű klauzulák más és más jelentőséggel bírnak a szerződések egyes létszakai tekintetében. Vannak szerződések, ahol a létrehozás szakasza igényel fokozottabb beavatkozást a felek jogviszonyába (például távollévők között kötött szerződések), vannak olyanok, melyek a szerződés megkötésétől a teljesítésig terjedő létszakban kívánnak meg erőteljesebb szabályokat (például a szállítási szerződés). A teljesítés momentumában azonban a valamennyi szerződési formára és típusra irányadó közös szabályokban jellemzően kiemelt szerepet játszik, és a jog részletekbe menően, a teljesítést követően a helytállási szakaszra is kötelező erővel szabályozza például a hibás teljesítés jogkövetkezményeit.

---

¹ Egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék

A polgári jog egészét átható alapelveken túl nem kizárólag a magyar polgári törvénykönyv él az egyes polgári jogi részterületekre irányadó speciális alapelvek megfogalmazásával. A szerződések jogában jellemzően jelen vannak azok az elvek, melyek egyfelől a dispozitivitást erősítik főszabályként (szerződési szabadság elve), másfelől erkölcsi minimumstandardok beiktatásával a felek magánérdeke mellett a tisztességes és jogszerű tartalommal bíró kontraktusok általános követelményeit rögzítik (visszterhesség, egyenértékűség). Az alapelvek jelentősége nem pusztán deklaratív, a szabályozás módszerének helyes értelmezését elősegítő funkciójában nyilvánul meg. Minden olyan esetben, amikor a felek közötti jogviszony bármely vitás kérdését kell értelmezni, ezek a fundamentumok segítségül hívhatók és operatív funkcióval felvértezve konkrét jogviták eldöntését segítik. Az alapelvek jelölik a szerződések jogához kapcsolódó bírói gyakorlat irányvonalát, az esetleges bírói beavatkozás lehetőségét, annak határait.

Az alapelvek jelentősége a szerződési jogban

A európai államok szerződési jogának közös vonásait vizsgálva felmerül a kérdés, hogy mely közösen elfogadott polgári jogi alapelv az, amely alapot szolgáltat a polgári jog számára a szerződés egyes szakaszaiban merevebb szabályok alkalmazására. E kérdés megválaszolása nagyban függ a vizsgált állam polgári jogának jellegétől. Az alapelemek közötti hangsúlyeltolódás nemzetről nemzetre változik annak függvényében, hogy a szerződés melyik fogalmi eleme vagy létszakasza kap kiemelt hangsúlyt a jogi szabályozásban.

A franciák a szerződés létrehozatalát, a konszenzus megteremtését érezték dogmatikailag erősebb és bővebb megalapozottságot igénylő területnek, és a konszenzust – mint a szerződés esszenciális elemét - emelték a jogi szabályozás középpontjába, ebből vezetve le a jogi beavatkozás szükségességét. A felek közötti konszenzus teremt törvényt kettőjük jogviszonyában, ahogy a *pacta sunt servanda* elvének sajátos értelmezése mondja. A társadalmi együttélés békéjét és előre kiszámítható kereteit ajánló jog számára a konszenzuson nyugvó szerződés bár csak a felek relevanciájában bír jelentőséggel, mégis a társadalom közös érdekévé válik azok kikényszeríthető jellege.² Kérdéses, hogy a jog milyen tartalmú szerződéseket támogat a szerződési szabadság elvének elismerése mellett. Bármilyen konstrukció elképzelhető a felek részéről, melyet a jog kifejezetten nem tilt. A kazuisztika elkerülése érdekében azonban kívánatos, hogy létezzenek a jogrendszerben olyan általános és operatív funkciót betöltő jogelvek, melyek képesek megszűrni az erkölcs szempontjából is védelemre érdemes szerződéseket és az e körön kívül eső megállapodásokat kifejezett jogi tiltástól függetlenül.

A német jog ennek megfelelően polgári törvénykönyvében (BGB) a jóhiszeműség elvét alkalmazza a kikényszeríthető szerződéses kötelezettségvállalások választóvizének. A jóhiszeműség elve – a magyar polgári jog szabályaitól eltérően – az egész jogágra kiható alapvető szintnél jóval konkrétan jelenik meg a szerződések jogában, ezen belül is a teljesítési létszakban. A jóhiszeműség a német jogban szorosan összekapcsolódik a tisztesség elvével, azzal mintegy egységet alkot. A jóhiszeműség azonban a német polgári törvénykönyvben nem a jogalany személyéhez szorosan kötődő szubjektív tudati kategória, sokkal inkább egy objektív, a társadalom egészének erkölcsét a szubjektum egyéni cselekvésére vetített követelmény. A hangsúly tehát a jóhiszeműség német felfogása kapcsán

---

² Code Civil 1134. § (http://www.napoleon-series.org/research/government/code/book3/c_title03.html#chapter3)

azon van, hogy az egyéni cselekvés formális jogszerűsége mellett a tartalmi jogszerűség követelménye is megvalósul-e.³

A német dogmatika a szerződések jogához az állami beavatkozás, a kikényszeríthetőség biztosításának és lehetőségének megteremtése felől közelít. Két olyan esetkör képzelhető el, ahol a felek jogviszonya külső beavatkozást igényelhet. Az egyik a szerződések tartalmára és irányultságára vonatkozóan az a helyzet, amikor maga a jogviszony valamilyen jogellenes célra irányul, és bár a felek közötti konszenzus létezik, azonban ennek iránya jogilag és erkölcsileg egyaránt tiltott. A színlelt szerződések, a fedezetelvonó tartalmú kontraktusok (*Actio Pauliana*) igénylik a jog fokozott figyelmét, hiszen a feleken kívüli személyekre is kihatóan jogellenes magatartások megvalósításának színterei lehetnek. A jogi beavatkozás szükségességének másik esete az a probléma, amikor a felek eredetileg konszenzussal létrehozott szerződése folytán köztük vita támad akár a konszenzus fennállta, akár a szerződés tartalma vagy a teljesítés kapcsán. Itt a jognak felkészült védelmet kell biztosítania a jogaiban sérelmet szenvedett fél számára. A szerződés rendelkezéseihez mindkét félnek tartania kell magát, és szűk kivételtől eltekintve az abban foglaltakat eredeti tartalommal kell teljesíteni. A szerződésszegés területén a teljesítés kerül középpontba. A teljesítés késedelme, hibás volta, a teljesítendő szolgáltatás lehetetlenülése, a teljesítés megtagadása mind olyan területek, ahol a jognak hatékony igényérvényesítési lehetőséget kell biztosítania a szerződés eredeti tartalmához ragaszkodó félnek. A német jog a jóhiszeműséget alapvető szintre emeli a teljesítés szakaszában is, ezt teszi a szerződésszegő magatartások megítélésének központi elemévé. A következőkben a német szerződési jogot átható főbb elvek bemutatására vállalkozunk.

A konszenzus mint a szerződés esszenciális eleme

A német polgári törvénykönyv, a BGB megalkotása óta kivitelezett számos módosítása ellenére is magán viseli annak a kornak a szellemiségét, amelyben fogant. A törvény a liberális individualizmus korának terméke. Napjainkban is igaz az az állítás, hogy a szerződési szabadság abból a premisszából táplálkozik, hogy az egyéni jólét biztosítása végső soron elvezet minket a társadalom egészének elégedettségérzetéhez.⁴ A szerződésekben leképezett egyéni érdekek így részesülhetnek jogvédelemben az állam, a valamennyi állampolgár jólétét és biztonságát garantáló patrónus részéről. A szerződések jogában a bíróságoknak Németországban úttörő szerepe van ennek a patronáló szerepkörnek a kialakításában. A német bíróságok nem a szerződés konszenzuális voltából kiindulva állítanak fel olyan defektusokat, melyek a szerződés érvényességét kérdőjelezzik meg, sokkal inkább a teljesítési létszak anomáliáira koncentrálnak. A dogmatikában kidolgozott *Treu und Glauben*, (jóhiszeműség és tisztesség) doktrínája hatékonyan alkalmazható a teljesítés elnehezülése vagy lehetetlenülése miatti bírói szerződésmódosítások megítélésénél is. A konszenzus természetesen nem minősíthető teljességgel irrelevánsnak a BGB-ben. Ezzel kapcsolatban is találhatóak a bíróságok értelmezésének teret engedő rendelkezések elsősorban a tévedés tekintetében.⁵

A szerződés létrehozásához vezető konszenzus azonban hosszú út. A római jogban a kérdés eldöntése még egyszerűnek tűnt, hiszen a szerződési szabadság elvét nem ismerve négy

---

³ Lásd bővebben: FÖLDI András: A jóhiszeműség és tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig Budapest, 2001.

⁴ VRANKEN, Martin: Fundamentals of European Civil Law, The Federation Press, Sydney 1997. p101.

⁵ A német joggyakorlat ebben a körben a személyben való tévedés (*error in persona*) kérdésével összefüggésben a másik szerződő fél lényeges személyi körülményeiben való tévedés problémáit vizsgálta.

alpakontraktus köré építette fel szerződési jogát. Az adásvétel (*emptio venditio*), a bérlet (*locatio conductio*), a megbízás (*mandatum*) és a társaságot alapító szerződés (*societas*) részesült perlési lehetőségben is megnyilvánuló elismertségben. A *pacta nuda* névvel illetett, nem peresíthető szerződések léte ellen alapjaiban indítottak támadást a kánonjogászok később. Ebben a korban a felek közötti konszenzus előfeltétele a jogi elismertség volt, amely csak létező és ismert kontraktusok létrehozásánál ismerte el a jogos konszenzust a felek között.

A szemléletváltásra a természetjogi gondolkodás kezdeteinek idejében került sor. *Grotius* úgy foglalt állást, hogy valamennyi szerződés – mint a felek magánviszonyait szabályozó kreatúra – jogilag is értékelhető voltát az abban részes felek jóhiszeműségéből eredezteti. A hangsúly tehát nem a megállapodás tartalmának valamilyen írott jogforrásban vagy esetleg joggyakorlat által elismert voltán, hanem a szerződő felek akaratának tisztaságában, szükségleteik kielégítésére irányuló szándékán van. Ez a felfogás biztosítja, hogy a megállapodások ne csupán ígéretek, hanem állami kikényszeríthetőséggel rendelkező szerződések lehessenek attól függetlenül, hogy tartalmuk vagy formájuk korábban már ismert volt-e a jogforrásokban vagy a bíróságok gyakorlatában. A természetjogászok felfogásában a szerződés – mint jogi kategória – fontos és nélkülözhetetlen eleme volt az társadalmi jogviszonyok szabályozásának.⁶ Ez a felfogásbeli változás adott alapot a szerződések peresíthetőségére, kötelező erejük felek relációjában történő elismerésére. A *pacta sunt servanda* elve elmozdult a formalizmus térfeléről a konszenzualizmus felé. A szerződés jellege abban állt, hogy a jogszerű keretek között szerződő felek jogilag nem tiltott szükségleteik kielégítésének irányába ható magatartása a jóhiszeműség s tisztesség elvéből következően konszenzussal köztük kötelezettséget keletkeztetett annak formájára és típusára tekintet nélkül.

A XIX. századtól az elv jelentőségét növelte a szerződéskötési szabadság elismerésének ténye is. A jogegyenlőség kiteljesedésével, a rendi különbségek megszüntetésével bárki számára nyitva állt a szerződéskötés lehetősége. Akaratának csak a másik féllel való megegyezés kötelezettsége szabott gátat. Amennyiben a szerződés egyébként szabadon megállapítható tartalma nem volt jogellenes vagy közérkölcsebe ütköző, úgy a bíróságoknak nem volt beavatkozási lehetőségük. A felek magánügyévé vált, hogy miben állapodnak meg. A bíróságok csupán a szerződési procedúra tisztességés lefolyása felett örködtek.

A szerződések törvényerejét lerontó szabály megjelenése a német jogban

A *pacta sunt servanda* elvét természetesen sosem alkalmazták kivételek nélkül. A szerződéseket merev törvényerővel felruházó elvet a *clausula rebus sic stantibus* rugalmas klauzulája lazította. A morálfilozófusok nyomán került az elv a jog alkalmazási körébe.⁷ Méltánytalan és igazságtalan a szerződés eredeti tartalmához igazodni akkor, amikor valamely, a szerződéskötést követően beállott lényeges körülménybeli változásból következően az egyik fél helyzete alapvetően módosul, elnehezül. A XV. század végére a klauzula alkalmazása az elképzelhető legtágabb értelmében került átültetésre a joggyakorlatba. A nemzetközi közjog szabályainál ugyanis az államok ezt az elvet használták fel egymással szemben vállalt kötelezettségeik későbbi módosítására vagy az eredeti megállapodásoktól való visszalépésre, elállásra. A XVII. században már úgy tűnt, hogy a klauzulát a nemzetközi jog sajátítja ki magának, és a *pacta sunt servanda* elv rigorózus szabálya csak az állampolgárokat köti kibúvó nélkül vállalt kötelezettségeikhez.

⁶ DAWSON, JP: Unconscionable Coercion: The German Version, *Harvard Law Review*, 1976. p1041.

⁷ ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Juta, Cape Town 1990. pp579-580.

Az individualizmus kora újra visszahozta a magánjog látókörébe a kivételt ismerő klauzuláz. A BGB kodifikátorai azonban - bár a jegyzőkönyvek tanulsága szerint megfontolták - elvetették a *clausula rebus sic stantibus* elvének szerepeltetését a törvény rendelkezései között annak pontosan és precízen nem körülírható, ebből következően veszélyes jogértelmezési túlkapásokra is okot adó természetével indokolva a mellőzés tényét. A törvény hatályba lépésekor kifejezetten rögzítette, hogy nincs hatással a szerződésre az a tény, hogy valamelyik fél körülményeiben előre nem látható, jelentős változás következett be, kivéve, ha az a teljesítést lehetetlenné tette. A teljesít jelentős elnehezülése nem volt elegendő ok a kötelemből való szabaduláshoz. A problémák azonban a törvény gyakorlati alkalmazásánál elsőként a tartós jogviszonyokra épülő kontraktusok területén jelentek meg.

Az első világháború utáni extrém árváltozások, inflációk tarthatatlanná tették a *pacta sunt servanda* elv kivételt nem tűrő alkalmazását.⁸ A világháborút követő infláció minden képzeletet felülmúló mértékű volt. A német törvényes fizetőeszköz értéke és vásárlóereje alig néhány év alatt a világháború előtti mérték egymilliárdjára zuhant. Komoly gondok elé néztek a német jogászok, hiszen a háború előtt kötött kontraktusok a hatályos rendelkezések értelmében teljesítést kívántak az eredetileg megszabott értéken. Egyetlen darab áru háború előtti értékéért most egész rakományt lehetett vásárolni. A birodalmi márka (*Reichsmark*) elértéktelenedése átrendezte a gazdasági viszonyokat, a gazdag-szegény társadalmi megoszlásában is jelentős eltolódást vitt végbe. A jogalkotóknak lépniük kellett. Reakciójuk azonban a túl későn, túl keveset kategóriájába tartozott.⁹ A fennálló követelések nominális átértékeléséről, a valorizációról szóló 1925-ben megalkotott törvény csak a szerződések meghatározott körénél engedte meg a körülmények megváltozására hivatkozva a tartozások jogcíműl szolgáló szerződések bírói módosítását. Jellemzően a nagyobb értékben kötött kontraktusok tartoztak a törvény hatálya alá, a mindennapi szükségleteket kielégítő megállapodások kívül rekedtek azon. A bíróságokra várt tehát a feladat, hogy a helyzeten enyhítsenek. *Contra legem* természetesen a kontinentális jogrendszerek évszázadok alatt kialakult tradícióit rögzítő jogforrások léte miatt nem mehettek, így az általános jogelveket hívhatták csak segítségül a probléma megoldásánál.

Az Oertmann-doktrína

A BGB akkori állapotában szűkre szabott keretek között rendelkezett a lehetetlenülés esetéről. Ez a definíció a fent tárgyaltak alapján azonban semmiképpen sem volt alkalmazható a megváltozott körülmények – mint a fél teljesítését elnehezítő tényezők bekövetkezése – okozta egyenlőtlenségek feloldására. A teljesítés ugyanis jellemzően pénzteljesítés volt, amely a pénz korlátlan oszthatósága, helyettesíthetősége, általános egyenértékes funkciója miatt sohasem lehetetlenülhet. A német polgári jogi kódex megalkotásánál már volt arról szó, hogy milyen indokok motiválják a felet a szerződés megkötésekor, milyen tényezők sarkallják szerződéskötésre. Nyilvánvalóan a szerződő felek akaratát valamilyen pontosan meghatározható feltevés, szükséglet alakítja ki. Ha a későbbiek folyamán egy konszenzuál szerződés esetében a körülmények kedvezőtlen irányba változnak, ezek az eredetileg katalizátorként ható feltevések és szükségletek mindenképpen módosulnak és átalakulnak. A bíróságokra várt annak a kérdésnek a megoldása, hogy vajon méltányolhatóak-e ezek a változások úgy, hogy a *pacta sunt servanda* elvét akár felül is írassák.

---

⁸ Megjegyzendő, hogy a BGB 1900. január 1-jén lépett hatályba, azaz a világháború befejezésekor alig volt két évtizedes.

⁹ DAWSON (1976) i.m. pp1043-1044.

A fenti dilemma a közérdek és a magánérdek ütközésének esetét vázolja fel. A magánautonómia tiszteletben tartása már akkor kodifikált formában volt jelen mind az Alkotmányban, mind a BGB-ben. A felek szabad akarat elhatározásából kötött szerződések körében tehát fontos érdek fűződik a teljesítésükhöz. A jogbiztonság elve ugyanis azt is megköveteli, hogy ne csupán deklarációk formájában nyilvánuljon meg a jog által kínált védelem, hanem konkrét garanciák is legyenek a jogrendszerben ezeknek a jogoknak, törvényes érdekeknek a biztosítására, kikényszerítésére. A megváltozott körülmények miatt elnehezülő teljesítés a változást sérelmező fél szempontjából méltányolható magánérdeknek minősül a korábban önként vállalt szerződéses kötelezettség tekintetében, azonban a közérdek a kiszámíthatóság és jogvédelemmel felvértezett szerződési jog követelménye miatt a *pacta sunt servanda* elv kivételt nem tűrő szentenciáját érvényre juttató jogalkotói és jogalkalmazási hozzáállását kívánta meg. A korabeli német jogászság a két érdek kiegyenlítésének jogi megoldásán fáradozott. Ekkor már túl volt a jog azon a fejlődési ponton, ahol megkérdőjelezhető lett volna a jog rugalmasságának a követelménye, az életviszonyok folyamatos alakulásához való simulása. A kazuisztika, a merev szabályok sokasága még a kontinentális rendszerben sem volt tartható kodifikációs technika. A jogbiztonság és a privátautonómia biztosítása azonban a kiszámítható jog mellett tette le voksát.

A megoldás csírái az úgynevezett *Oertmann* doktrínában érhetők tetten. Oertmann német jogtudós alkotta meg a szerződés alapjainak kollapszusáról szóló tanát. A doktrína értelmében a *clausula rebus sic stantibus* sajátos értelmet nyert. Oertmann a megváltozott körülményeket pont a feleket szerződéskötésre indító motivációk – mint szerződési alapok – megsemmisülésének minősítette, ezáltal az ilyen körülményváltozások a szerződéseket alapjuktól fosztották meg.¹⁰ Nem a méltányosság volt tehát az alap, amely miatt a lényeges körülményváltozások kimentési lehetőségekké váltak a *pacta sunt servanda* főszabálya alól, hanem a szerződés természetéhez tartozó lényeges alapok dőltek meg az alapvetően új helyzet következtében.¹¹ A közérdek szempontjából tehát továbbra is biztos védelmet nyújt a szerződéseknek tulajdonított törvényerő a felek jogviszonyában, viszont a szerződési premisszák körébe emelve a létrehozatalukat motiváló tényezőket, a magánérdek sem szenved csorbát körülményváltozások esetén.¹² A német dogmatika vívmánya, hogy szemben az angolszász modellel, nem egy bírói mérlegelésen nyugvó morális követelményt emelt be a joggyakorlat elvei körébe, hanem a szerződési definícióban szereplő elemek változatlan fennállását követeli meg a teljesítés pillanatáig. Az Oertmann klauzula nem törődik a szerződés aktuális tartalmával, annak elemeivel. A hangsúly azokon az objektív kritériumokon és körülményeken van, melyek egyik vagy másik, netán mindkét szerződő fél oldalán megjelennek a szerződés esszenciális elemeként.

A német bíróságok nem elégedtek meg az Oertmann doktrína főszabályt lerontó következtetésével, hanem továbbfejlesztették azt. Az elv ugyanis a lételemétől, alapjától megfosztott szerződés hatálytalanítását, felbontását kívánta meg. A bíróságok azonban újraírták a szerződés szabályait és a megváltozott körülményekhez, a megváltozott igényekhez és szükségletekhez igazították annak tartalmát a felek kérelmét is figyelembe véve. Kezdetben a revízió csak alternatívája volt a hatálytalanításnak, és kivételesen alkalmazták. Később azonban már főszabállyá vált. A revízió elvével még inkább védhető és alátámasztható magának a *pacta sunt servanda*-nak a követelménye, hiszen nem engedi a

---

¹⁰ DAWSON, JP: Judicial Revision of Frustrated Contracts: Germany, Boston University Law Review, 1983. p1039.

¹¹ BRODHUN, Rüdiger: Paul Ernst Oertmann (1865-1938): Leben, Werk, Rechtsverständnis sowie Gesetzeszwang und Richterfreiheit, Baden-Baden: Nomos (Fundamenta Iuridica, Bd 34.) 1999. (Univ. dis.)

¹² OERTMANN, P: Die Geschäftgrundlage. Ein neuer Rechtsbegriff, Berlin, 1921.

kötelemből való szabadulást a körülmények megváltozását sérelmező fél számára, hanem az eredeti akarat további létét feltételezve csupán hozzáigazítja ezekhez a körülménybeli változásokhoz a szerződés rendelkezéseit.

Az Oertmann klauzula implementálása a bírósági joggyakorlatba szükségképpen a *clausula rebus sic stantibus* elvének szerződések jogába való beemelését jelentette. A doktrína korlátozott alkalmazása biztosítéka volt a jogbiztonságnak és kiszámíthatóságnak. A német joggyakorlat jogfejlesztő értelmezése egy fontos konzekvenciával szolgál. Egyrészt a bíróság szerepe a felek szerződéses jogviszonyában nem a beavatkozás, hanem a magánfelek privátautonómiájának védelme. Erre klasszikus példa a Volkswagen eset. A fő kérdés az volt, hogy a kiigazító, a szerződés tartalmára tekintettel reformatórius jogkörű gyakorló bíróság meddig mehet el a hézagok pótlásában. A Volkswagen vásárlói a második világháború előtt kötött, autók adásvételére vonatkozó ügyleteiket kívánták kikényszeríteni a háború végeztével. A bíróság a gyártó megváltozott helyzetére tekintettel a szolgáltatás tárgyát képező gépjárművek árát, a modelljüket, a gyártás évét, a fizetési és a szállítási feltételekre vonatkozó szerződéses kikötéseket is módosította ítéletével. Az általános felfogás ugyanis az, hogy inkább kerüljön sor a szerződés átfogó és sok pontot érintő revíziójára, mintsem a szerződés alapjaiban hatálytalanná váljon.¹³

A jóhiszeműség szerepe a bírói szerződésmódosítás körében

A hézagok kitöltéséhez pedig a jóhiszeműség alapelve nyújt segítséget. A jóhiszeműség egyik követelménye a német jogban a felek együttműködése, egymás kölcsönös informálása a szerződéses jogviszonyt érintő valamennyi lényeges körülményről. A körülményváltozásra való hivatkozást az különbözteti meg a szerződésszegéstől, hogy a *clausula* citálásának a félen kívüli kiváltó okai vannak. A bíróság ennek megfelelően nem saját elképzelése szerinti tartalommal tölti meg a megváltozott körülmények miatt problémássá váló rendelkezéseket, hanem a felek akaratát meghallgatva, annak legmesszebbmenő érvényre juttatásával állapítja meg az új kikötéseket. A fent említett valorizációt elrendelő jogszabály annak idején maga mondta ki, hogy a valorizációval érintett szerződések résztvevő felei kijelölhetnek szakértőket és természetesen ők maguk is beleszólhatnak a bíróság reformatórius tevékenységébe. Ez a kölcsönös bíróság előtti együttműködés napjainkra kikopott a joggyakorlatból, és a klasszikus jogvitákra jellemzően a bírák az egyik félnek kedvezve, a másik hátrányára módosítják a szerződést.

Egy esetben a bíróság megadta ennek az indokát is. Megállapította ugyanis, hogy Németország sokkal inkább egy szociális piacgazdaság, mint csakis a szabad verseny szabályai szerint működő gazdaság. Ennek megfelelően a bíróságnak nem elsődlegesen hézagpótló, sokkal inkább a felek akaratát segítő, azt érvényre juttató funkciója van.¹⁴ A szerződésnek tehát a társadalmi funkcióját emeli ki a bíróság, és ezzel teremt jogalapot arra nézve, hogy belenyúljon a felek magánautonómiájába, élve a szerződés módosításának lehetőségével.

A német Alkotmánybíróság egy 1993-ban született döntésében legalizálta a rendes bíróságok szerződésmódosító jogköre tekintetében kialakult gyakorlatot, és a bíróságok kötelezettségévé tette azt is, hogy minden eléjük kerülő szerződéses jogvitában keressék azt a tartalmat, ami valamelyik fél számára egyenlőtlenül és indokolatlanul aránytalan terheket ró a teljesítés

---

¹³ ELLIOTT, G.: Comparative Ruminations on the Foreseeability of Damages in Contract. Louisiana Law Review, 1993. p1043.

¹⁴ OLG Bremen, NJW 1963, 1455.

körében.¹⁵ A döntés nyomán a felek jóhiszeműségét vizsgáló bíróság modellje vált uralkodóvá. A szerződésmódosító jogkör tehát általános és kifejezett kötelezettsége a bíróságoknak a szociális piacgazdaság természetéből következően.

Záró gondolatok

A német joggyakorlat dogmatikus jogfejlesztő szerepe a szerződési alapelvek területén számos következtetéssel szolgál napjaink jogalkalmazására is. A fenti okfejtés megadja annak az indokát és alapját, hogy a bíróságok a felek jogviszonyába a közérdekre is tekintettel beleszólhassanak. A bírói szerződésmódosítás korlátai igen tágra szabottak a német jogban. A szerződés tehát még akkor is fennmarad, ha a bíróság szerződésmódosító jogköre a kontraktusban meghatározott szolgáltatás szinte valamennyi lényeges elemét érinti. A magyar polgári törvénykönyvben is ismert, tartós jogviszonyokra alkalmazható bírói szerződésmódosító jogkör kapcsán a német jogelvek kiegészítik a törvény írott rendelkezéseit mind a miért, mind a hogyan kérdésekre való válaszadásukkal. A szerződések joga tehát bármennyire is a magánautonómia egyik legsarkalatosabban megnyilvánuló formája, azonban a kikényszeríthető kötelezettségvállalások ellenére a jognak afelett is örködnie kell, hogy az eredetileg ugyan jóhiszemű felek által kötött kontraktusokból utóbb egyik fél se jusson a másik fél helyzetének kihasználásával indokolatlan előnyhöz. A *clausula rebus sic stantibus* kivételének racionális alkalmazása egyensúlyt teremt a felek jogviszonyában, és megfelelő mértékben biztosítja az egyenértékűség követelményét szolgáltatás és ellenszolgáltatás között.

---

¹⁵ B *VerfG NJW* 1993, 2467.